

DE LAATSTE DICTATOR IN EUROPA

De opstand tegen Loekasjenko

WWW.KRITAK.BE

Kritak maakt deel uit van Uitgeverij Lannoo nv

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, en Christophe Brackx, 2021

Vormgeving: Tinxz (Filip Coopman)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

D/2021/45/176

ISBN 978 94 0147 547 1

NUR 697

**DE OPSTAND
TEGEN
LOEKASJENKO
DE LAATSTE
DICTATOR
IN EUROPA**

Christophe Brackx

KRITAK

INHOUD

Verklarende namenlijst	9
Verklarende woordenlijst	13
Vooraf	19
1. Minsk, dinsdag 4 augustus 2020	23
2. Bat'ka	37
3. Vitebsk, woensdag 5 augustus 2020	53
4. Maly Trascianiec	69
5. Minsk, donderdag 6 augustus 2020	83
6. Adradzennie	101
7. Minsk, vrijdag 7 augustus 2020	115
8. Koroli Minska, Korol' Kremlya	131
9. Minsk, zaterdag 8 augustus 2020	145
10. De regen van Reactor 4	167
11. Minsk, zondag 9 augustus 2020	183
12. Minsk, maandag 10 augustus 2020	199
13. Omonovtsy	219
14. Minsk, dinsdag 11 augustus 2020	237
15. Brussel, augustus 2020	253
16. Kholodnaya voyna 2.0	277
17. Europa's eerste dictatuur?	289

VERKLARENDE NAMENLIJST

- Alferov, Zhores*, Wit-Russisch winnaar van de Nobelprijs voor Fysica in 2000
- Andrejeva, Nina*, hardliner van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie, bekend om haar aandeel in de coup tegen Michail Gorbatsjov in 1991
- Atabekov, Khazalbek*, commandant van de interne troepen van de MVD RF
- Babariko, Viktor*, voormalig Wit-Russisch presidentskandidaat, gevangengezet
- Balaba, Dzmitry*, commandant van de Wit-Russische OMON
- Byabenin, Oleg*, voormalig Wit-Russisch journalist en oppositielid, vermoord in 2010
- Chamadanava, Volha*, woordvoester van het Ministerie van Binnenlandse Zaken
- Chroesjtsjov, Nikita*, secretaris-generaal van de Communistische Partij en leider van de Sovjet-Unie van 1953 tot zijn afzetting in 1964
- Dmitriyev, Andrey*, Wit-Russisch politicus en presidentskandidaat
- Gonchar, Viktor*, voormalig hoofd van de Kiescommissie TZYK en oppositielid, vermoord in 1999
- Gorbatsjov, Michail*, secretaris-generaal van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie van 1985 tot 1991 en president van de USSR van 1990 tot 1991
- Hanusevich, Natalia*, woordvoester van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, departement Minsk
- Jeltsin, Boris*, president van de Russische Federatie tussen 1991 en 1999

- Karayev, Yuri*, Wit-Russisch minister van Binnenlandse Zaken tussen 2019 en oktober 2020
- Karpenkov, Nikolai*, voormalig commandant van de GUBOPIK, sinds oktober 2020 onderminister van Binnenlandse Zaken
- Kazakevich, Gennady*, Wit-Russisch onderminister van Binnenlandse Zaken tot oktober 2020
- Kazulin, Alexander*, voormalig presidentskandidaat in 2006, gevangengezet
- Kebich, Vyacheslav*, eerste minister van Wit-Rusland tussen 1991 en 1994, aan COVID-19 overleden in 2020
- Khaliq, Iryna*, journaliste, vrouw van Andrei Sannikov, gevangengezet en gevlucht
- Kolesnikova, Maria*, oppositieleidster, voormalig campagneleidster van Viktor Babariko, gevangengezet
- Kravtsoek, Leonid*, president van Oekraïne tussen 1991 en 1994
- Mitrokhin, Nikolay*, Russisch onderzoeker aan de Universiteit van Bremen en die van Moskou
- Mulyavin, Vladimir*, Russisch rockmuzikant van de band Pesniary, die aan de basis lag van de ‘adrazennie’
- Naumov, Vladimir*, Wit-Russische minister van Binnenlandse Zaken tussen 2000 en 2009
- Navalny, Alexei*, bekend Russisch oppositielid, vergiftigd door de FSB in 2020
- Neklyayev, Vladimir*, schrijver en voormalig Wit-Russisch presidentskandidaat in 2010, gevangengezet en nu nog altijd onder huisarrest
- Pazniak, Zianon*, nationalistische Wit-Russische historicus en politicus, voorzitter van het BPF, gevlucht in 1996
- Poetin, Vladimir*, gewezen hoofd van de KGB/FSB, de geheime dienst van de Sovjet-Unie, sinds 2000 afwisselend premier en president van Rusland

VERKLARENDE NAMENLIJST

- Ryzhkov, Nikolay*, hardliner van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie, nog altijd actief als communistisch politicus
- Sannikov, Andrei*, voormalig Wit-Russisch presidentskandidaat in 2010, gevangengezet en gevlucht
- Shevardnadze, Edvard*, minister van Buitenlandse Zaken van de Sovjet-Unie tussen 1985 en 1991 en president van Georgië tussen 1992 en 2003
- Sivakov, Yuri*, Wit-Russisch minister, verschillende departementen
- Sjenin, Oleg*, hardliner van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie, bekend om zijn aandeel in de coup tegen Michail Gorbatsjov in 1991
- Sjoesjkevitsj, Stanislaw*, eerste staatshoofd van Wit-Rusland tussen 1991 en 1994
- Stalin, Jozef*, secretaris-generaal van de Communistische Partij en leider van de Sovjet-Unie van 1922 tot zijn dood in 1953
- Statkevitsj, Nikolai*, voormalig Wit-Russisch presidentskandidaat, gevangengezet sinds 2010
- Taraikovsky, Alexander*, door het regime vermoorde Wit-Russische demonstrant
- Tichanovskaja, Svetlana*, presidentskandidate, met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid winnaar van de verkiezingen van augustus 2020
- Tichanovski, Sergei*, voormalig Wit-Russisch presidentskandidaat, gevangengezet
- Tsepkalo, Valery*, voormalig Wit-Russisch presidentskandidaat, gevlucht
- Tsepkalo, Veronika*, oppositieleidster, echtgenote van Valery Tsepkalo
- Tsoi, Viktor*, rockmuzikant, voorman van de Russische band *Kino*

Yarmoshyna, Lydia, voorzitter van de Wit-Russische kiescommissie ТЗИК.

Zacharanka, Yuri, voormalig Wit-Russisch minister en oppositielid, vermoord in 1999

Zacharka, Vasil, president van de Wit-Russische regering in ballingschap van 1928 tot aan zijn dood in 1943

Zjoeganov, Gennadi, secretaris-generaal van de Communistische Partij van de Russische Federatie sinds 1993

VERKLARENDE WOORDENLIJST

- adradzennie*, het historische ontwaken van Wit-Rusland
als natie
- Almaz*, antiterreureenheid van het Wit-Russisch Ministerie
van Binnenlandse Zaken
- apparatsjiks*, communistische overheidsambtenaren
- autozak*, militaire bus voor transport van arrestanten
- baboesjka*, grootmoeder
- balaclava*, bivakmuts
- Bat'ka*, Wit-Russisch voor Vadertje
- Belarus*, Wit-Rusland
- Belavia*, nationale luchtvaartmaatschappij Wit-Rusland
- belaya lenta*, witte armbandjes, oppositiesymbool
- berezka*, berkenboom
- BSSR*, Belorussische Socialistische Sovjetrepubliek
- chinovniki*, regimegetrouwen, vaak ook heersende klasse
in communistische staten
- dedoesjka*, grootvader
- draniki*, pannenkoekjes
- Dzjynsavaŭa Revalucyja*, zogenaamde 'Jeansrevolutie'
in Minsk, in 2005-2006
- FSB*, Russische geheime dienst
- gopnik (gopnita)*, antiwesterse, werkloze hangjongeren,
straatboefjes
- GUBOPIK*, eenheid voor de bestrijding van georganiseerde
misdaad en corruptie, de facto repressieapparaat van het
Wit-Russisch Ministerie van Binnenlandse Zaken
- Gum*, beroemd warenhuis in Moskou en Minsk
- holodnik*, koude maaltijdsoep van rode bieten (Wit-Russisch)

Kaardynacyjnaja Rada, coördinatieraad die in augustus 2020 door de Wit-Russische oppositie werd opgericht

karateli, nazi-beulen

karta polaka, verblijfs- en werkvergunning voor Wit-Russen in Polen

KGB, Wit-Russische geheime dienst, oude benaming ook voor Russische geheime dienst

Khochu Peremen, rocksong van Kino, strijdlied van meerdere revoluties

kinoteater, bioscoop

kolchoz, communistische collectieve boerderij waar boeren voor zichzelf werken

Komsomol, communistische jeugdorganisatie

kopeke, roebelcent, één honderdste van een roebel

korol', koning

Maidan (ook wel *Euromaidan*), geslaagde Oekraïense revolutie tegen het pro-Moskou-bewind, 2013

militia, reguliere politie

mil'bar, typisch communistisch restaurant

MVD RF, paramilitaire organisatie van het Ministerie van Binnenlandse Zaken

MZKT, staatsfabriek waar militaire trucks gefabriceerd worden

Nasha Niva, onafhankelijk Wit-Russisch informatiekanal (en krant)

NKVD, volkscommissariaat voor Binnenlandse Zaken van de USSR

nomenklatoera, heersende klasse in de Sovjet-Unie

oblast, provincie

Okrestina, beruchte Wit-Russisch gevangenis

okroshka, koude maaltijdsoep (Russisch)

OMON, paramilitaire ordetroepen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken

VERKLAARENDE WOORDENLIJST

- omonovtsy*, OMON-agenten
Opperste Sovjet, hoogste wetgevende macht van de Sovjet-Unie tussen 1936 en 1991
perestrojka, hervormingspolitiek van Michail Gorbatsjov
piva, bier
prospekt, laan
rada, raad, ook wel Wit-Russische regering in ballingschap
refusenik, (werk)‘weigeraar’ in de Sovjet-maatschappij
Russia Today, pro-Kremlin-televisiezender en -mediakanaal
shtab, letterlijk ‘staf’, term gebruikt voor de drie vrouwelijke oppositieleiders
siloviki, algemene benaming voor de beulen van de dictatuur: OMON, Almaz, MVD RF, Spetsnaz, tikhari, SOBR enzovoort
SOBR, speciale interventie-eenheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken
sovchoz, communistische collectieve boerderij waar boeren voor de overheid werken
Spetsnaz, speciale militaire eenheden, zowel in Wit-Rusland als in Rusland
svekla, rode biet
taraka, kakkerlak
tikhari, niet-geüniformeerde privé-milities/knokploegen van Loekasjenko
trasianka, mengvorm (taalkundig) van het Wit-Russisch en Russisch
TZIK, officiële en nationale Wit-Russische kiescommissie
UIK, lokaal onderdeel van de TZIK
vulica, straat
Ya Bat’ka, Loekasjenko-aanhangers
zona otchuzhdenya, nucleair besmette zone in Wit-Rusland
zubr, bizon

Dit boek is opgedragen aan Valentina, Lena, Yaruk, Pasha, Veronika, Julia, Alla, Igor, Olga, Natalia, Nikolai, Yauheni, Alina Petrova en alle andere Wit-Russen die ik niet bij hun echte naam kan noemen, omdat ze anders gevangen gezet, afgetuigd, gemarteld en uiteindelijk misschien ook vermoord worden door hun eigen regime.

Ik hoop dat ze binnenkort allemaal kunnen leven zoals de meesten van ons: vrij, onbezorgd, zonder voortdurende doodsangsten. Ik hoop vooral dat de vreselijke en nietsontziende dictatuur in hun land een nachtmerrie is die ooit, heel snel liefst, stopt.

VOORAF

IK BEN AL BIJNA DERTIG jaar televisiemaker, maar schrijven is ongetwijfeld een van mijn andere grote passies. Zo is alles ooit ook begonnen voor mij, begin jaren negentig, als journalist bij de Belgische krant *De Morgen*. Het voorbije decennium heb ik vooral internationaal gewerkt. In februari 2020 was ik net begonnen als *creative director* bij Paprika Studio's, toen nog Oost-Europa's grootste televisieproducent. Maar ik werd ziek in Boedapest en moest begin maart terug naar Brussel. Het virus heeft me nu al bijna een jaar in zijn greep. Ik heb het grootste deel van de maanden maart, april, mei en juni 2020 in bed doorgebracht. Als een dode levende.

Eind juli, toen het eindelijk een beetje beter ging, wou ik meteen weer iets dóén. Ik wilde ook meteen weer reizen. Ik besloot mijn beste vriendin te gaan opzoeken: Valentina uit Minsk. Ik ben vaak in Wit-Rusland geweest de voorbije jaren, en de presidentsverkiezingen van 9 augustus leken de meest beladen ooit te worden. Ik had toen nog geen vermoeden dat die stembusgang tot een regelrechte volksopstand zou leiden, al had Valentina me dat wel min of meer voorspeld. Mijn verblijf in Wit-Rusland, de tien turbulente dagen van de verkiezingsperiode tussen 4 en 13 augustus 2020, vormt dan ook de basis van dit boek. Maar ik heb er natuurlijk ook al mijn voorgaande bijzondere ervaringen in de laatste dictatuur van Europa in verwerkt.

Vóór mijn vertrek heb ik snel contact gezocht met enkele Belgische dag- en weekbladen, om te kijken of ik bij hen artikelen kon publiceren. Maar dat bleek te link: omdat er voor de

verkiezingsperiode geen persaccreditaties aan westerse journalisten werden verstrekt, kon mijn veiligheid niet gegarandeerd worden—ik heb zelf enkel een BBC-ploeg ontmoet in Minsk, en Poolse, Litouwse en Russische journalisten. Ik heb dan maar zonder accreditatie gereisd, zonder perskaart, zonder pershesje, volledig anoniem. Dat bleek ook een goede ingeving, want al snel na het begin van de revolutie ging de dictatuur op journalistenjacht. Velen onder hen werden opgepakt en mishandeld, enkelen werden zelfs neergeschoten, met rubberkogels weliswaar. Zelfs nu, eind 2020, worden alle buitenlandse journalisten nog altijd geweerd uit Wit-Rusland. De freelancers, *stringers* of lokale verslaggevers die voor buitenlandse media werken, wat officieel verboden is, kunnen alleen maar hopen dat ze niet opgepakt worden. Want in de detentiecentra zoeken de ordediensten tussen de duizenden arrestanten echt naar persmensen. Als ze die vinden, worden ze vreselijk mishandeld, vaak zelfs gefolterd. Daar bestaan intussen genoeg getuigenissen over, ook in dit boek.

Ik ben geen academicus, geen historicus. Ik heb voor dit boek, zoals ik altijd doe wanneer ik reis, met tientallen, misschien wel honderden mensen gepraat. In Minsk en andere steden en in rurale gebieden. Allemaal gewone Wit-Russen, mannen en vrouwen van alle leeftijden en sociale lagen. Ik heb hen soms uren geïnterviewd, al vind ik die term te beladen. Ik heb hun persoonlijke getuigenissen, verhalen, meningen en verzuchtingen aangehoord en opgetekend. Want zoals filosoof en schrijver Ales Adamovich, toevallig ook een Wit-Rus, al zei: ‘De beste manier om over de horror van onze tijd te getuigen is níét door fictie te creëren. Maar wel door de verhalen op te schrijven van gewone mensen, van hen die de horror hebben meegemaakt.’

Dat betekent dat er historische of feitelijke onjuistheden in dit boek kunnen schuilen, omdat het om subjectieve